

Jazyková metoda jako východisko při interpretaci norem trestního práva

Pavel Kotlán*

Abstrakt: Předkládaný článek se zabývá jazykovým výkladem při interpretaci norem trestního práva. Jazykový výklad je nahlížen v širším slova smyslu, tedy jako způsob interpretace, který využívá nejen prostředků čistě jazykových, ale i znalosti logiky a uspořádání norem práva (systematiky stricto sensu). V textu jsou prezentovány jednotlivé komponenty, které slouží ke správnému určení jazykového významu, logické struktury nebo zařazení ve vnějším systému práva. Primární role jazykového výkladu spočívá ve stanovení jednoznačného významu použitého výrazu, zejména výběrem legální definice v trestněprávním předpisu nebo definice z netrestního právního předpisu, případně definice trestněprávním předpisem modifikované. Polemicky je vyjádřena možnost stanovit význam výrazu zúžením rozsahu pojmu v obecném jazyce prostřednictvím konstantní (trestněprávní) judikatury. V případech, kdy není jazykovou metodou pojem jednoznačně definován a jeho rozsah zůstává sporný, nebo by výkladem byla narušena hodnota, na níž (trestní) právo spočívá, ponechává se rozhodnutí o správnosti interpretace na jiných výkladových metodách. I tehdy však zůstává nezastupitelná role jazykového výkladu jako rámce interpretace. To je zvláště významné v trestním právu, kde dovtváření obsahu norem tohoto odvětví práva, formou teleologické redukce nebo analogií (*in malam partem*), je výrazně omezeno, respektive zcela vyloučeno.

Klíčová slova: trestní právo, interpretace, jazyková metoda, systematika, logika

Úvod

*„Proto vidíme, že osud občana mění se častokrátě přechodem od jednoho soudu ke druhému, že život nešťastníkův jest obětí nepravého rozumování anebo nahodilého rozkvašení, nálady soudcovy, který považuje za zákonitý výklad nejasný důsledek této veškeré spletité řady poznání, které jemu víří ve hlavě.“*¹ Dávný Beccariův povzdech, podmíněný dobou a jeho nahlížením na právo, nutno brát s rezervou, avšak příhodně odkazuje na jeden z problémů i současné trestněprávní praxe, tedy určitou nevyzpytatelnost soudních rozhodnutí. K této nevyzpytatelnosti přispívá nejasnost interpretačních postupů, zejména jejich nejasné vymezení a hierarchizace.² Zvláště v trestním právu, s ohledem na zásadní dopad do života jednotlivců, je přitom žádoucí, aby užití interpretačních metod a jejich hierarchie byly jasné, a tak i postup soudu předvídatelný.

V českém právním prostředí přinejmenším práce Wintrova³ a Melzerova⁴ přinesly přesvědčivou prezentaci hierarchie metod interpretace/nalézání práva, byť se ubíraly odlišnou cestou.⁵ Účelem tohoto článku je rozšířit úvahy do oblasti trestního práva a vy-

* JUDr. Mgr. Pavel Kotlán, Ph.D. et Ph.D., Vysoká škola PRIGO, Vítězslava Nezvala 801/1, Havířov. E-mail: pavel.kotlan@prigo.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9946-1955>.

1 BECCARIA, C. *O zločinech a trestech*. Praha: Bursík a Kohout, 1893, s. 13.

2 Weinberger hovoří o potřebě racionálně uspořádané metodologie interpretace práva, avšak zároveň je skeptický, když tvrdí, že nelze stanovit pořadí ani váhu jednotlivých argumentačních způsobů. WEINBERGER, O. *Norma a instituce: úvod do teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 194.

3 WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2019.

4 MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do první argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011.

zdvihnout úlohu poněkud podceňovaného jazykového výkladu jako výchozího a zároveň svébytného způsobu interpretace trestněprávních norem. Jednotlivé teze a postupy přitom budou průběžně prezentovány a testovány na příkladech z trestního práva a ve vztahu k němu také hodnoceny.

1. Výchozí úvahy

Panuje vcelku shoda na tom, že jazyková (gramatická) metoda, respektive jazykový výklad zjišťuje význam slov a zároveň vytyčuje rámec interpretace. Nejširší možný jazykový výklad pojmů tedy tvoří hranici interpretace, za níž se již nachází dotváření práva.⁶ Jak trefně uvádí Bydlinski, jen pokud rozhodnutí soudce odpovídá možnému významu slov, může se bezprostředně odvolat na příkaz zákonodárce.⁷ Přitom je pro tento výklad relevantní jen skutečně v zákoně vyjádřená vůle, nikoliv to, o čem je zákonodárce přesvědčen, že je v zákoně vyjádřeno, ačkoliv není.⁸ Obdobně tvrdí Wintr: „*Příkládej zákonnému ustanovení jen ten význam, jaký plyne z vlastního významu slov v jejich vzájemné souvislosti.*“⁹ V tomto smyslu je jazyková metoda v hierarchii metod interpretace na prvním místě (znění zákona je jakýsi *starting point* každé interpretace¹⁰), neboť identifikuje-li jednoznačně určitý pojem, neuplatní se (zpravidla) metody jiné.

Souhlasím přitom se Škopovou kritikou takových přístupů, které jazykové metodě nepřiznávají právo přispět k poznání významu a obsahu právní normy.¹¹ Nelze se tak ani plně spokojit s Melzerovou tezí, že „*skutečný význam jazykového výkladu spočívá ve vymezení hranic pro další postup při interpretaci.*“¹² Mám totiž za to, že již samotný jazykový výklad může v mnoha případech být jedinou a dostatečnou interpretací. Ústavní soud ve známém nálezu uvádí: „*V případě aplikace právního ustanovení nutno prvotně vycházet z jeho doslovného znění. Pouze za podmínky jeho nejasnosti a nesrozumitelnosti (umožňující např. více interpretací), jakož i rozporu doslovného znění daného ustanovení s jeho smyslem a účelem, o jejichž jednoznačnosti a výlučnosti není jakákoli pochybnost, lze upřednostnit výklad e ratione legis před výkladem jazykovým.*“¹³ Z toho by se dalo dovozovat, že jakýkoliv interpretační prostředek, o jehož užití není pochybnost, by mohl spadat pod jazykový výklad; přesněji řečeno jakýkoliv interpretační prostředek či postup, který by jakákoliv osoba znalá daného jazyka, ale i právního řádu a základů logiky považovala za jednoznačný.

⁵ Wintrova hierarchizace vychází z kategorizace principů – od striktně závazných, přes závazné a relevantní, až po nepůdné (viz zejména WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*, s. 281–289); Melzer vytváří hierarchii právních argumentů podle výkladových cílů (viz zejména MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 200–209).

⁶ BYDLINSKI, F. *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*. 2., erg. Auflage. Wien: Springer-Verlag, 1991, s. 468. ESER, A. – BURKHARDT, B. *Strafrecht. 1. Schwerpunkt allgemeine Verbrechenselemente*. 4. wesentlich überarb. Auflage. München: Beck, 1992, s. 6.

⁷ BYDLINSKI, F. *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*, s. 468.

⁸ BINDING, K. *Die Normen und ihre Übertretung: Eine Untersuchung über die rechtmässige Handlung und die Arten des Delikts. Erster Band, Normen und Strafgesetze*. Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann, 1872, s. 68.

⁹ WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*, s. 31.

¹⁰ KRAMER, E. A. *Juristische Methodenlehre*. 3. Auflage. Bern: Stämpfli Verlag, 2010, s. 57.

¹¹ ŠKOP, M. Některé techniky jazykové metody interpretace práva. *Právník*. 2017, roč. 156, č. 9, s. 770–771.

¹² MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 96.

¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 1996, sp. zn. Pl. ÚS st. 1/96.

V jazykovém výkladu by se tak vlastně měly protínat tři rozměry: jazyk (gramatika), právní znalosti a logika; všechny tyto rozměry by měly být v souladu, abychom interpretační řešení mohli považovat za jednoznačné. Toto protnutí je ostatně reflektováno i v Legislativních pravidlech vlády (Legislativní pravidla vlády, ve znění platném od 1. 2. 2018, dále „LPV“), která stanovují pravidla pro tvorbu právních předpisů, mj. proto, aby upřesňovala/modifikovala užívání gramatických a logických postupů. Navzdory uvedené trojrozměrnosti jazykového výkladu považují adjektivum „jazykový“ pro název tohoto výkladu a metody, na které je založen, za nejvhodnější, neboť užití logiky a právních znalostí se děje ve vazbě na jazykový rámec, zejména sémantickou a syntaktickou stránku jazyka.

Nutným předpokladem při popisu jazykové metody je vyjasnit si, jaký náhled na pojem bude zvolen. Vycházíme z následujícího přístupu: Pojem, za nějž budeme považovat i slovní spojení či větší slovní celky, identifikuje určitý objekt. Identifikovaný objekt má určité vlastnosti, které jej vystihují (definují); nutno proto odmítnout rozlišování na podstatné a nepodstatné vlastnosti, neboť určité vlastnosti objekt buď definují, nebo nikoliv. Pojem je reprezentován určitým výrazem a zároveň se stává významem tohoto výrazu.¹⁴ Byť se zákonodárce snaží o terminologickou konzistenci, tj. aby jeden použitý výraz reprezentoval též pojem,¹⁵ musíme si být vědomi, že pro určitý pojem může být v různých právních předpisech použito více výrazů, případně že jeden výraz může reprezentovat více pojmů.

Pro vysvětlení jazykového výkladu nám velmi dobře poslouží Heckovo rozlišování tří oblastí pojmu. Do jádra pojmu (první oblast pojmu) budou spadat objekty, které by pod pojem v zásadě podřadil každý (odborný interpret) výrazu rozumějící. Neurčitá část pojmu (druhá oblast pojmu) zahrnuje objekty, u nichž se interpreti na jejich subsumpci pod daný pojem neshodnou. Oblast mimo rozsah pojmu (třetí oblast pojmu) identifikuje objekty, které se nacházejí, o čemž existuje všeobecná shoda, mimo samotný pojem, a je tak „hájemstvím“ dotváření práva.¹⁶

Solan tvrdí, že složité interpretační případy, tzv. *hard cases* (spadající do neurčité části pojmu), vznikají kvůli rozporu mezi naší schopností psát přiléhavé a zároveň přiměřeně pružné zákony a konstrukcí našich kognitivních a jazykových schopností.¹⁷ Jazyková metoda umožňuje naopak řešit *soft cases*, tedy identifikovat objekty (případy) spadající do jádra pojmu.¹⁸ Pro Melzera je přitom subjektem jazykového výkladu, tedy tím, kdo úspěšně realizuje subsumpci v *soft cases*, „prakticky každý příslušník příslušného jazykového prostředí“.¹⁹ To je však „nespravedlivá“ degradace jazykového výkladu. Pokud přijmeme

¹⁴ MATERNA, P. *Svět pojmů a logika*. Praha: Filosofía, 1995, s. 11–20. Materna přitom navazuje na pojmání pojmu zejména u Bolzana (BOLZANO, B. – SCHULTZ, W. *Bernard Bolzanos Wissenschaftslehre in vier Bänden. Zweiter Band*. Neudruck, 2. verb. Auflage. Leipzig: Felix Meiner, 1929) a Tichého (TICHÝ, P. – PEREGRIN, J. (ed.). *O čem mluvíme? vybrané stati k logice a sémantice*. Praha: Filosofía, 1996).

¹⁵ Viz i čl. 40 odst. 1 LPV.

¹⁶ K tomu viz výklad MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 97–103; LAJSEK, V. Pojetí teleologické metody interpretace v českém právním prostředí. *Právník*. 2011, roč. 150, č. 7, s. 643–644. Kramer nazývá objekty v jádru pojmu „pozitivními kandidáty“, v neurčité oblasti pojmu „neutrálními kandidáty“ a mimo rozsah pojmu „negativními kandidáty“. KRAMER, E. A. *Juristische Methodenlehre*, s. 60.

¹⁷ SOLAN, L. M. *The Language of Statutes: Laws and their Interpretation*. Chicago: University of Chicago Press, 2010, s. 4.

¹⁸ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 109–110; KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002, s. 27–28. BYDLINSKI, F. *Grundzüge der juristischen Methodenlehre*. Wien: FOWI, 2003, s. 13.

¹⁹ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 97 a 109.

Kühnovu poznámku o utopii (takového) práva, které by bylo srozumitelné všem,²⁰ pak jistě dává smysl jazykový výklad vztáhnout k interpretovi, který je vybaven nejen jazykově, ale i znalostmi práva a logiky; a také je v rámci tohoto výkladu využívá. Jazykový výklad tak není založen na ideji, že jeho použitím významu výrazu porozumí v zásadě každý, ale v zásadě každý odborný interpret, tj. ten, kdo kvalifikovaně užívá jazykových, logických a právních postupů.

Jazyková metoda, jak si ostatně budeme v dalším textu prezentovat, tak pomáhá odhalit i méně triviální *soft cases*, které se jeví být jako *hard cases*; výše zmiňovaný Solanův rozpor je zde jen zdánlivý. Na druhé straně znalost interpreta může vést k identifikaci zdánlivě jednoduchého případu jako případu složitějšího. Např. ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákoníku vztahuje odpovědnost za trestný čin (čin soudně trestný) na společensky škodlivé jednání („*Trestní odpovědnost [...] lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých*“); ovšem, stejně tak vymezení přestupku v § 5 přestupkového zákona definuje, že „*přestupkem je společensky škodlivý protiprávní čin [...], nejde-li o trestný čin*“. Z toho je zřejmé, že se společenskou škodlivostí nerozumí v obou případech totéž a že k určení (odlišení) stupně společenské škodlivosti potřebné pro trestný čin nebo přestupek je potřeba úvah hlubších.²¹

Přesto, nutno podotknout, jazykový výklad zůstává „*procesem logického nebo gramatického nebo jakéhokoliv jiného (relativně – pozn. Autora) jednoduchého vyplývání ze slovního vyjádření normy v právním předpisu*“.²² V případech, „*ve kterých je text víceznačný, nerosrozumitelný či jinak problematický [...], jazykový výklad selhává a je nutno použít speciální postupy*“.²³ Odbornost interpreta proto spočívá nejen v tom, že disponuje znalostmi právního řádu a fungování práva, ale také v schopnosti rozpoznat víceznačnost textu, a tedy nedostatečnost jazykového výkladu.

Výše zmíněná východiska pro jazykový výklad doplníme ve vztahu k interpretaci trestního práva o dva předpoklady, které vychází z víceméně jednotného nazírání odborníků v oblasti trestního práva:²⁴ 1) jazyková metoda je (i) v trestním právu běžně použitelnou výkladovou metodou; 2) není v zásadě rozdíl mezi použitím v trestním právu hmotném či procesním. Můžeme proto v dalším výkladu sledovat linii jazykové metody obecněji a postupně/průběžně charakterizovat specifika v oblasti trestního práva (hmotného i procesního).

²⁰ „*Odedávna byl snem snad všech utopistů (a bezesporu nejen jich) právní řád maximálně přehledný a maximálně jednoduchý, v němž by pravidla chování byla jednoduše určitelná laikem a role právníků by byla maximálně redukována.*“ KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*, s. 13.

²¹ K tomu viz KRATOCHVÍL, V. *Případ, trestný čin, společenská škodlivost a vina v trestním právu (o zásadě subsidiarity trestní represe trochu jinak)*. *Právník*. 2015, roč. 154, č. 7, s. 543.

²² KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*, s. 27.

²³ ŠKOP, M. *Některé techniky jazykové metody interpretace práva*, s. 771.

²⁴ FINGER, A. *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. Erster Band*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1904, s. 179; TRIFFTER, O. *Österreichisches Strafrecht: allgemeiner Teil*. Wien: Springer, 1985, s. 24–28; ESER, A. – BURKHARDT, B. *Strafrecht*, s. 4–7; MUSIL, J. – KRATOCHVÍL, V. – ŠÁMAL, P. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 2. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 60–65; KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 144–152; KIENAPFEL, D. – HÖPFEL, F. *Grundriss des Strafrechts*. 12., überarbeitete und erw. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2007, s. 1–3, 16–19; ŠÁMAL, P. – MUSIL, J. – KUČHTA, J. – FRYŠTÁK, M. – KALVODOVÁ, V. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 47–52; FENYK, J. – ČISAŘOVÁ, D. – GRÍVNA, T. – PROVAZNÍK, J. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 40–44; JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2022, s. 68–74; JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, s. 68–76.

2. Komponenty jazykového výkladu – znalosti jazyka, logiky a vnějšího systému práva

Jazykový výklad jakožto prvotní postup při interpretaci právního textu je předpokladem, aby ve jménu „*ducha zákonů*“ nedocházelo k nahodilým interpretacím.²⁵ Podívejme se blíže na jednotlivé komponenty, které jej charakterizují.

2.1 Jazykový komponent

Prvním komponentem jazykového výkladu je samotný jazyk, zejména sémantika a syntaktika.²⁶ V podstatě vycházíme z koherence jazykového textu, neboť „*smysluplnost slova spočívá v tom, že jeho používání tvoří smysluplný celek*“.²⁷ Koherenci hodnotovou, teleologickou však ponecháváme až metodám dalším, které „nastoupí“ v případě, selže-li jazykový výklad.²⁸ Jazyková metoda se tak striktně drží Fingerových slov: „*zákonem je jen možný a skutečný obsah slov zákona*“.²⁹

Z mnoha jazykových prostředků, které jsou oporou jazykového výkladu,³⁰ jsou zásadní zejména ty, které upozorňují na kontext. Význam slov je totiž do značné míry dán právě kontextem, v němž jsou použita.³¹ Např. výkladový prostředek *in pari materia* vychází z premisy, že „*text právního předpisu, včetně jeho částí, nesmí být zkoumán izolovaně, ale relevantním kontextem je jeho celek, případně celé právní odvětví, z něhož pochází*“.³² Zákonodárce je přitom veden úmyslem, aby v rámci textu zákona měl výraz stejný význam a se změnou výrazu se změnil i význam.³³ Nelze ovšem očekávat, a nikde to stanoveno není, že by pojem definovaný v jednom zákoně určitým způsobem neměl v jiném význam jiný;³⁴ byť o to zákonodárce nepochybně také usiluje.³⁵ Nesouhlasím s tím, že pro odlišný význam výrazu v různých předpisech musí „*svědčit nějaké závažné důvody (zejména argumenty objektivně teleologické)*“.³⁶ Prostý fakt, že se jednotlivá právní odvětví vyvíjí ve svém vlastním „právním prostoru“, postačuje k tomu, abychom konstatovali, že různá právní odvětví mohou přiřazovat stejnému výrazu odlišný význam.

Např. v § 609 a násl. občanského zákoníku je pojem „promlčení“ vymezen jako (výrazné) oslabení určitého práva, avšak v § 34 trestního zákoníku je podstatou promlčení zánik trestní odpovědnosti (tj. v podstatě zánik práva státu sankcionovat pachatele trestného činu). Pokud by měla existovat ona proklamovaná terminologická jednotka, místo promlče-

²⁵ BECCARIA, C. *O zločinech a trestech*, s. 13.

²⁶ Viz i ŠTĚPÁN, J. *Logika a právo*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 3.

²⁷ SOBEK, T. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, s. 95.

²⁸ K jazykové a teleologické koherenci viz SOBEK, T. *Právní myšlení: kritika moralismu*, s. 94 an.

²⁹ FINGER, A. *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, s. 180.

³⁰ K tomu: SCALIA, A. – GARNER, B. A. *Reading law: the interpretation of legal texts*. St. Paul: Thomson, 2012, zejména s. 74–123 (sémantické principy výkladu), 75–144 (syntaktické principy výkladu).

³¹ SCALIA, A. – GARNER, B. A. *Reading law: the interpretation of legal texts*, s. 66; KRAMER, E. A. *Juristische Methodenlehre*. 4. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2013, s. 88.

³² ŠKOP, M. *Některé techniky jazykové metody interpretace práva*, s. 775.

³³ SCALIA, A. – GARNER, B. A. *Reading law: the interpretation of legal texts*, s. 147. Viz i čl. 40 odst. 1, věta první LPV: „*Právní předpis musí být terminologicky jednotný*.“

³⁴ KRUEGER, R. B. *Legislation: Statutes in Pari Materia: Administrative Board Rulings*. *Michigan Law Review*. 1952, č. 4, s. 615.

³⁵ „*Zároveň je třeba dbát souladu s terminologií použitou v navazujících a souvisejících právních předpisech různé právní síly*“ (čl. 40 odst. 1, věta druhá LPV).

³⁶ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 93.

ní trestní odpovědnosti by byl zvolen termín prekluze – tj. v souladu s § 654 občanského zákoníku, případně termín úplně jiný.³⁷

Jazykovým prostředkem, který sleduje kontext, je rovněž *noscitur a sociis*, který vychází z faktu, že určité slovo ovlivňuje význam slov následujících/blízkých.³⁸ Škop prezentuje aplikaci tohoto jazykového prostředku na § 2866 odst. 1 občanského zákoníku („Způsobil-li pojištěný škodnou událost pod vlivem požití alkoholu nebo použití návykové látky nebo přípravku takovou látku obsahujícího, má pojistitel proti němu právo na náhradu toho, co za něho plnil“), když uvádí: „Přestože mezi návykové látky můžeme nepochybně řadit i kofein (tein) nebo nikotin, neznamená to, že by zákonodárce mezi subsumpční podmínky zahrnul i požití kávy nebo kouření cigarety (přestože také mají stimulační efekt). Slovo, které zde vytváří kontext, je alkohol, a je tedy nutné omezit spojení „návyková látka“ na ty obvykle srovnatelné s alkoholem.“³⁹ Z trestněprávního hlediska je k tomu namísto dodat, že v trestním zákoníku si zákonodárce počínal pregnantněji, když návykovou látku jasně vymezil jako „alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování“ (§ 130 trestního zákoníku); potřeba uplatnit prostředek *noscitur a sociis* tak zde odpadá.

Opomíjení kontextu si můžeme prezentovat na nechvalně proslulém rozhodnutí Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 3093/08,⁴⁰ s jehož chybnými argumenty se pak musela následující judikatura vypořádávat. V tomto nálezu Ústavní soud při zkoumání podmínek účinné lítosti (§ 66 tehdy platného trestního zákona č. 140/1961 Sb., dále trestní zákon) u trestného činu zkrácení daně (§ 148 trestního zákona) došel k závěru, že by v zásadě na něj mohlo být použitelné ustanovení o speciální účinné lítosti (§ 147a trestního zákona), které se ovšem primárně vztahuje k trestnému činu neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení, na zdravotní pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (§ 147 trestního zákona). Svou argumentaci opíral o úvahu, že pojem „neodvedení“ je „terminologicky významnější zásah do chráněného zájmu státu“ než „zkrácení“. V obecném jazyce nebo v jiném právním kontextu samozřejmě lze tuto úvahu přijmout (např. neodvést platbu x zkrátit platbu), avšak v souvislosti se zmíněnými trestnými činy je z (minimálně) samotného rozdílu trestních sazeb (u stejné škody/dlhu vyšší trestní sazba u zkrácení daně) patrné, že zákon považuje za závažnější zkrácení daně (tj. vlastně zvláštní formu podvodného jednání) než její neodvedení.

2.2 Logický komponent

Postavení logiky ve vědě vystihuje názor Sobka: „Logika si předmět nevybírání, je v principu aplikovatelná na cokoli.“⁴¹ Logika, ať už logika formální nebo pojmová, je tak imanentní

³⁷ Současný daňový řád (zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů) se, oproti předchozímu daňovému procesnímu předpisu (zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, v posledním znění), který používá v souvislosti s prekluzí při placení daňových nedoplatků výraz „promlčení“ (§ 70 aj.), úplné výrazu „promlčení“ (ale i „prekluze“) vyhnul a používá především termín „uplynutí lhůty“ (viz § 160 aj.).

³⁸ „Associated words bear on one another's meaning“. SCALIA, A. – GARNER, B. A. *Reading law: the interpretation of legal texts*, s. 166.

³⁹ ŠKOP, M. *Některé techniky jazykové metody interpretace práva*, s. 779.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 7. 2009, sp. zn. IV. ÚS 3093/08.

⁴¹ SOBEK, T. *Právní myšlení: kritika moralismu*, s. 154.

součástí i jazykového vyjádření zákonodárce.⁴² Jedná se tak o „*formálně-logický aspekt každého výkladu, který nelze oddělit od ostatních hledisek, nikoli samostatnou výkladovou metodu*“.⁴³ Objeví-li se chyby v logice interpretovaného textu,⁴⁴ je zpravidla nutné se s nimi vypořádat prostřednictvím dalších výkladových metod.

Někdy je logická souvislost textu triviální – např. je zřejmé, že taxativní výčet variant (důvodů), kdy lze vzít obviněného do vazby (§ 67 trestního řádu), nepřipouští variantu jinou.⁴⁵ Hlubší logickou úvahu, ale stále jednoznačnou odpověď na otázku, zda musí být obhájce vyrozuměn o provádění vyšetřovacího úkonu, poskytuje logická analýza § 165 trestního řádu:

- § 165 odst. 2: „*Obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem.*“
- § 165 odst. 3: „*Oznámí-li obhájce policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu uvedeného v odstavci 2, je policejní orgán povinen včas obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání [...].*“

Z toho logicky vyplývá, že v případě neoznámení obhájce, o jakých úkonech a zda vůbec chce být vyrozumíván, nemusí být (policejním orgánem) vyrozumíván vůbec. Není proto správné, jak se v praxi někdy děje, aby policejnímu orgánu bylo vytýkáno, že „automaticky“ obhájce o každém úkonu nevyrozumí.⁴⁶

V jiných případech je namístě použít základní znalosti formální logiky. Např. § 46 odst. 1 trestního zákoníku stanovuje: „*Od potrestání pachatele [...] lze upustit, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že již pouhé projednání věci postačí k jeho nápravě i k ochraně společnosti.*“ Při výkladu spojky „i“ nám postačuje poznatek formální logiky, z něhož je zřejmé, že její význam není rozdílný od spojky „a“. Z uvedeného ustanovení tedy nelze dovozovat, že by „ochrana společnosti“ stála v jakémsi méněcenném/doplňujícím postavení k „nápravě pachatele“, tj. že by ona náprava byla podstatnější.⁴⁷ Jediný možný výklad podmínek upuštění od potrestání je takový, že jsou rovnocenné, a musí proto být pro realizaci institutu splněny obě.

Jak vyplývá z níže uvedeného Stanoviska Nejvyššího soudu i z následné rozhodovací činnosti soudů, je z jazykového hlediska poněkud matoucí formulace subsidiarity trestní represe v § 12 odst. 2 trestního zákoníku: „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“ Nejvyšší soud, posky-

⁴² Binding zmiňuje Trendelenburgovu myšlenku, že „*nikde není logika tak praktická, tak citlivá jako v právu*“ („*Nirgends wird die Logik so praktisch, so empfindlich als im Recht*“). BINDING, K. *Die Normen und ihre Übertretung*, s. 4.

⁴³ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 129.

⁴⁴ K různým těmto chybám viz ŠTĚPÁN, J. *Logika a právo*, s. 151–153.

⁴⁵ Příklad uváděný Kuchtou in: ŠÁMAL, P. – MUSIL, J. – KUČHTA, J. – FRYŠTÁK, M. – KALVODOVÁ, V. *Trestní právo procesní*, s. 49–50.

⁴⁶ „Automatické“ vyrozumění lze vnímat jako vstřícný postup policejního orgánu, avšak může vést k určitému (nepatřičnému) znevýhodnění druhého spoluobviněného, jehož výsledku se takto vstřícně vyrozuměný obhájce prvního spoluobviněného zúčastní a svými otázkami pozici druhého spoluobviněného zhorší.

⁴⁷ Ostatně neexistují nepodstatné vlastnosti objektu – objekt buď nějakou vlastnost má nebo nikoliv. MATERNA, P. *Svět pojmů a logika*, s. 20.

tující zde výklad zásady subsidiarity trestní represe, tvrdí, že se subsidiarita aplikuje „[...] jako korektiv k tomu, aby se neuplatnila trestní odpovědnost, i když byl spáchán trestný čin (menší závažnosti), tj. byly naplněny všechny znaky uvedené v trestním zákoně, ale nejde o případ společensky škodlivý, protože neodpovídá ani nejméně závažným, běžně se vyskytujícími případy takového trestného činu, **popř. navíc k jeho postihu postačí uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu**“ (zvýrazněno autorem).⁴⁸ Nejvyšší soud tak zjevně vyhodnotil (jak vyplývá z výrazu „popř.“), že podmínky nenaplnění trestní odpovědnosti jsou dány absencí společenské škodlivosti a požadavek „*uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*“ je pouze jakýmsi *upgrade*. Obě podmínky trestní odpovědnosti jsou však ve smyslu jazykovém dány kumulativně, takže nelze tvrdit, že by samotné nenaplnění požadované společenské škodlivosti postačovalo k nevyvození trestní odpovědnosti.

2.3 Systematický komponent

Jazykové vyjádření, respektující pravidla logiky, je sevřeno v určitém rámci pramene práva. Tento rámec je vytvářen především systematickou právních předpisů, tj. „*utříděním* (práva – pozn. autora) *za účelem jeho snazšího zvládnutí*“.⁴⁹ Rouček hovoří o tom, že jsou „*právní normy [...] navenek projevny slovy [...], a to v jednotkách vnějších*“, přičemž těmito jednotkami má na mysli zákon, oddíly, hlavy, paragrafy, společné nadpisy aj.⁵⁰ Podobně uvádí i Wintr, že vnitřní členění zákona a členění právního řádu na právní odvětví a z toho vyplývající vazby jsou vnějším systémem práva, tj. „*členění souboru právních norem za účelem jeho zřehlednění a jednoduššího používání*“.⁵¹ Právě tento vnější systém práva („*pouhá*“ koherence jazyková a logická), lze také říci systematicka *stricto sensu*, nikoliv hodnotově pojmáná bezrozpornost právního řádu, je nezbytně reflektovat při jazykovém výkladu. Naproti tomu vnitřní systém práva („*vnitřní souvislosti právních myšlenek, odvozování jedna z druhé, zdůvodnění jedné druhou, jednota jejich účelů, hodnotová hlediska*“⁵²) je již mimo dosah jazykového výkladu.

O vnímání této dvojí polohy systematicky vypovídá i názor Esera a Burkhardta, kteří hovoří o potřebě korigovat/doplňovat jazykový výklad systematickým výkladem,⁵³ a v jiné souvislosti uvádějí, že systematické souvislosti jsou pomocníkem při vyjasňování účelu právní normy v rámci objektivně teleologického výkladu.⁵⁴ V této souvislosti je namístě podotknout, že součástí systematického uvažování *stricto sensu* je i respektování nadřazeného práva. To však nelze ztotožňovat s teleologickým výkladem, který je založen na konformitě, tedy vybírá z výkladových variant tu, která je s mezinárodním právem, evropským právem nebo ústavními předpisy souladná.⁵⁵ Z pohledu jazykového výkladu proto není významné, zda je ústavně konformní nebo eurokonformní výklad řazen k metodě

⁴⁸ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012.

⁴⁹ WEYR, F. *Teorie práva*. Brno: Orbis, 1936, s. 212.

⁵⁰ ROUČEK, F. *Výklad a použití zákonů v praxi: interpretace a aplikace zákonů, nařízení, stanov, smluv, rozhodnutí a jiných norem právních pro právníky i neprávníky*. Praha: A. Hubínek, 1941, s. 226.

⁵¹ WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*, s. 73.

⁵² *Ibidem*, s. 74.

⁵³ ESER, A. – BURKHARDT, B. *Strafrecht*, s. 4.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 5–6.

⁵⁵ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 173–183.

systematické či teleologické, neboť tyto metody jsou realizované až v případě selhání metody jazykové.⁵⁶

V odborných názorech k interpretaci trestního práva se našemu pojetí nejvíce blíží názor Fenykův, který, s odkazem na Roučka, považuje „jazykově-systematický“ výklad, kterým „poznáváme pouze [...] obsah a rozsah“ právních norem, za „nejúčinnější způsob výkladu“.⁵⁷ Zřejmě by se tento jazykově-systematický výklad dal ztotožnit právě s pojetím jazykového výkladu, který (mj.) využívá argumentaci vyplývající ze systematiky *stricto sensu*.

Příkladem správného závěru ze systematiky *stricto sensu* je Kratochvílův postup: podle systematického zařazení ustanovení o zadržení podezřelého (tehdy i nyní § 76 odst. 1 trestního řádu) v rámci společných ustanovení o zajištění osob a věcí pro trestní řízení a vymezení pojmu „trestní řízení“ (tehdy i nyní) v § 12 odst. 10 trestního řádu („*Trestním řízením se rozumí řízení podle tohoto zákona [...]*“), oboje v Části první trestního řádu, správně usoudil, že jsou platná nejen pro přípravné řízení (v Části druhé), ale i pro extra-řízení (upravené v tehdy platné Části čtvrté, hlava XXIV, oddíl první).⁵⁸

Hranici systematiky *stricto sensu* lze prezentovat na dvou výkladových prostředcích, které uvádějí Scalia a Garner. První výkladový prostředek vychází z (všeobecně uznávané) přednosti speciálního ustanovení před obecným.⁵⁹ Například, vrátíme-li se ještě jednou k institutu účinné lítosti, je zřejmé, že speciální forma účinné lítosti v § 242 trestního zákoníku se použije na trestný čin neodvedení povinných plateb podle § 241 trestního zákoníku, přednostně před účinnou lítostí obecnou (§ 33 trestního zákoníku).

Naproti tomu u názvu či nadpisů Scalia a Garner uvádějí, že se jedná o „*přípustné indikátory významu*“.⁶⁰ To zjevně nezní tak jednoznačně a vskutku můžeme identifikovat mnoho případů, kdy název/nadpis neodpovídá následnému obsahu, a nelze tak z něj činit nějaké interpretační závěry; minimálně nikoliv jednoznačné, z pohledu jazykového výkladu. Např. § 224 trestního zákoníku nese název „Způsobení úpadku“, avšak skutková podstata v odst. 2 vymezuje jednání, kterým úpadek způsoben není, nýbrž je jím jen stávající úpadek prohlouben („*kdo, byť i z hrubé nedbalosti, přijme nový závazek nebo zřídí zástavu, ač ví, že je v úpadku, a tím zhorší postavení dosavadních věřitelů*“). Pod tuto skutkovou podstatu tak řadíme i jednání (prohloubení úpadku), které zjevně neodpovídá názvu. Samotný název/nadpis tak do systematiky *stricto sensu* nepatří, neboť k žádnému interpretačnímu řešení, ani ke stanovení jazykového rozsahu pojmu nevede.

Systematickým uvažováním v rámci jazykového výkladu lze vyvrátit i argument v rozhodnutí Krajského soudu v Plzni, který se pokusil zdůvodnit, proč kvůli pandemii covidu-19 vyhlášený nouzový stav nemůže být naplněním „*události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek*“ (viz trestný čin krádeže podle § 205 odst. 4 písm. B) trestního zákoníku): „*Aby mohl být současný vyhlášený nouzový stav posuzován jako jiná událost vážně ohrožující život a zdraví lidí ve smyslu § 205 odst. 4 písm. B) trestního zákoníku, musel by se mírou své závažnosti podobat stavům, které stejné ustanovení*

⁵⁶ V zásadě tak nejsme v rozporu s tím, co metodě systematické přiřazuje Wintr (WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*, s. 76 an.) nebo metodě teleologické Melzer (MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 173 an.); spíše se jedná o prezentaci všech možností a aspektů metody jazykové.

⁵⁷ FENYK, J. – ČISAŘOVÁ, D. – GŘÍVNA, T. – PROVAZNÍK, J. *Trestní právo procesní*, s. 40.

⁵⁸ KRATOCHVÍL, V. Vydávací (extradiční) vazba z hlediska Ústavy České republiky, Evropské úmluvy o vydávání a Listiny základních práv a svobod. *Právní rozhledy*, 1997, roč. 5, č. 5, s. 246.

⁵⁹ SCALIA, A. – GARNER, B. A. *Reading law: the interpretation of legal texts*, s. 158.

⁶⁰ „*The title and headings are permissible indicators of meaning*“. Ibidem, s. 184.

výslovně pojmenovává (stav ohrožení státu, válečný stav, živelná pohroma).⁶¹ Nouzový stav je vyhlášen s oporou o čl. 5 odst. 1 ÚZB, v němž je uvedeno: „Vláda může vyhlásit nouzový stav v případě živelných pohrom, ekologických nebo průmyslových havárií, nehod nebo jiného nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožují životy, zdraví nebo majetkové hodnoty anebo vnitřní pořádek a bezpečnost.“ Z toho je zřejmé, že pandemie covidu-19 a s ní související reakce státu v podobě vyhlášení nouzového stavu odpovídají svou závažností „nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožují životy, zdraví nebo majetkové hodnoty anebo vnitřní pořádek a bezpečnost“, což je v podstatě stejná formulace jako „události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek“. Z uvedeného vyplývá, že kvůli pandemii covidu-19 vyhlášený nouzový stav je reakcí státní moci na událost, která je svou závažností (naopak) rovnocenná s živelní pohromou.

K uspokojivému řešení daného problému, tj. výkladu kvalifikované skutkové podstaty krádeže spočívající ve znaku „za [...] jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek“, ovšem nedospěla ani interpretace Nejvyššího soudu. Rozsudek Nejvyššího soudu, který určil budoucí „výkladový trend“, tvrdí, že zde „musí [...] být určitá věcná souvislost spáchané krádeže s danou událostí vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek“.⁶² Přitom, z hlediska jazykového, žádný požadavek na věcnou/příčinnou souvislost v zákonné formulaci uveden není; pouze požadavek časový, tj. spáchání za (během) určitého stavu/události. Pokud pak dále uvedený rozsudek odůvodňuje svůj názor analogií s kvalifikovanou skutkovou podstatou trestného činu usmrcení z nedbalosti (§ 143 odst. 2 trestního zákoníku), kde rovněž Nejvyšší soud „akcentoval význam příčinné souvislosti mezi porušením takové povinnosti jako okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby a způsobeným následkem, přičemž odmítl možnost přísnější právní kvalifikace skutku jen na základě formálního naplnění uvedeného znaku kvalifikované skutkové podstaty daného přechinu“;⁶³ pak se jen „usvědčuje“ z nerespektování jazykového rámce. V daném ustanovení trestného činu usmrcení z nedbalosti je totiž požadavek na věcnou/příčinnou souvislost jednoznačně vyjádřen: „[...] **proto, že** (zvýrazněno autorem) *porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona*“; u trestného činu krádeže však nikoliv. V zásadě tak Nejvyšší soud dotváří právo, neboť rozšiřuje podmínky trestní odpovědnosti (viny) nad rámec možného jazykového rozsahu dotčeného ustanovení.

3. Identifikace a vymezení definice – jazykový výklad jako jediný způsob interpretace

Prvotní postup při interpretaci směřuje ke zjištění jednoznačné definice určitého pojmu, k čemuž slouží právě jazykový výklad. Definici přitom rozumíme: „jazykový prostředek, jímž vymezujeme či objasňujeme význam výrazu již existujícího nebo stanovujeme význam výrazu nově zaváděného.“⁶⁴ Je-li tato naše interpretační snaha úspěšná, není nutné použítí výkladových metod dalších. Účelem jazykové metody při identifikaci správné definice je vlastně, při zohlednění podstaty fungování právního řádu a logických pravidel, určit,

⁶¹ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 9 To 208/2020.

⁶² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ ŠTĚPÁN, J. *Logika a právo*, s. 11.

jaká definice se má použít a jak význam výrazu chápat. Pokud interpretovaný případ spadá do jádra pojmu, je průběh interpretace zpravidla ukončen.⁶⁵ Proces hledání příslušné definice v rámci jazykového výkladu však nemůže být nahodilý a musí podléhat určité posloupnosti.

Potřebuje-li právo definovat pojem odlišně od obecného významu v jazyce, upřednostní se definice právní (legální definice).⁶⁶ Při interpretaci norem trestního práva primárně nutno definici hledat v trestněprávním předpisu obsahujícím takovou normu. Např. osoba, které byla ukradena věc, je jednoznačně „poškozeným“ ve smyslu § 43 odst. 1 trestního řádu, tj. osobou, které byla „*trestným činem [...] způsobena majetková škoda*“.

I přes výše proklamovanou snahu zákonodárce o terminologickou jednotu (alespoň) v daném právním předpisu však můžeme najít používání výrazu s definicí nesouladným. I výše zmíněný výraz „poškozený“ je používán v trestním řádu v kontextu, kdy ještě nelze tvrdit, že by se jednalo, podle definice v § 43 odst. 1 trestního řádu, o osobu, které byla trestným činem způsobena škoda (což je verifikováno pravomocným rozhodnutím), ale spíše o osobu, proti níž určité, trestním právem kriminalizované jednání směřovalo (viz např. § 2 odst. 15, § 65 odst. 1, § 159a odst. 7 trestního řádu aj.). V těchto situacích není jazykový výklad pro úspěšnou interpretaci dostatečným.

Důsledněji si zákonodárce v trestním řádu počínal při vymezení potenciálního pachatele trestného činu. Označuje jej za „*osobu, proti níž se řízení vede*“ nebo (synonymně) za „*toho, proti němuž se řízení vede*“, což umožňuje subsumpci dotyčného pod zmíněné výrazy v kterékoliv fázi trestního řízení.

Interpret si rovněž musí být vědom, že určitý pojem nemusí být vymezen tak, jak by se zdálo z intuitivního posouzení určitého výrazu. Např. pojem oběť trestného činu identifikuje nejen osoby zasažené trestným činem, ale při smrti „*primární*“ oběti i osoby další: „*její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvovitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu*“ (§ 2 odst. 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů).

Trestní právo postihuje nejzávažnější porušení právních povinností, které jsou zpravidla formulovány v různých právních odvětvích, a tak logicky velmi často navazuje na ten právní předpis/právní odvětví, v němž je povinnost vymezena. Významná část definic relevantních pro trestní právo je proto obsažena v netrestněprávních předpisech. Tato návaznost může být někdy na první pohled zřejmá – např. porušení autorského práva podle § 270 trestního zákoníku zásahem do zákonem chráněného práva k autorskému dílu přirozeně navazuje na vymezení autorského díla v autorském zákoně; jindy již méně, ale přesto stále nezpochybnitelná – např. pro definici pohledávky, o níž je řeč v trestném činu poškození věřitele podle § 222 trestního zákoníku, je relevantní § 1721 občanského zákoníku, který obecně tento pojem vymezuje.

Při návaznosti na netrestní právní předpis mohou vzniknout interpretační problémy související s jeho novelizací/derogací. To si můžeme dokumentovat na změně vymezení

⁶⁵ Není-li ovšem narušen některý z principů, na nichž (trestní) právo spočívá (bližší viz následující kapitola).

⁶⁶ WINTR, J. *Metody a zásady interpretace práva*, s. 62; ESER, A. – BURKHARDT, B. *Strafrecht*, s. 4; MELZER, F. *Methodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*, s. 91. Legislativní pravidla vlády tuto skutečnost reflektují v čl. 40 odst. 2: „*Je-li nutné uvést nový právní termín, je třeba jej v právním předpisu blíže vymežit, a to definicí tohoto právního termínu.*“

pojmu „věc“ v (novém) občanském zákoníku, která nebyla dlouhou dobu reflektována v § 134 trestního zákoníku.⁶⁷ Ustanovení § 134 odst. 1 trestního zákoníku (pojem „věc“ v trestněprávním smyslu) se v podstatě krylo s věcí hmotnou, § 134 odst. 2 (pojem „jiná majetková hodnota“) zase pokrýval věci nehmotné.⁶⁸ Jelikož „jiná majetková hodnota“ byla výslovně vymezena jako „ne-věc“, nebylo podle tehdejší úpravy (např.) možné zpro-
nevéřit pohledávku (věc nehmotnou v občanskoprávním smyslu). V trestněprávním smys-
lu totiž pohledávka byla jinou majetkovou hodnotou, nikoliv věcí, avšak trestný čin zpro-
nevěry (§ 206 trestního zákoníku) mohl být spáchán jen ve vztahu k věci (viz formulace
v § 206 odst. 1: „*Kdo si přisvojí cizí věc [...]*“).

Při interpretaci trestního práva hmotného je nezbytné reflektovat pravidlo, respektive
povinnost uplatňování retroaktivity ve prospěch pachatele trestného činu: „*Trestnost činu
se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se
posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější*“ (§ 2 odst. 1 trestního zákoníku).
Takže se musí vybrat ta definice, ať už je v trestním nebo netrestním právním předpisu,
která je pro pachatele výhodnější.

Správné užití jazykového výkladu, tedy důsledné identifikování a obsahové vymezení
příslušné definice, může vést i k nečekanému řešení zdánlivě jednoznačného případu.
Např. trestný čin tzv. „nevěrné správy“ (§ 220 trestního zákoníku) je vymezen následovně:
„*Kdo poruší podle zákona mu uloženou nebo smluvně převzatou povinnost opatrovat nebo
spravovat cizí majetek, a tím jinému způsobí škodu nikoli malou [...]*“ Spadá sem protipráv-
ní jednání, kterým jednatel společnosti s. r. o. poruší povinnost správy tím, že úmyslně
neplatí (splatné) závazky společnosti, a tím zvýší její dluh o škodu nikoli malou? Zdánli-
vě ano, ovšem definice skutkové podstaty je vázána na pojem „majetek“. Definici majet-
ku poskytuje v § 495 občanský zákoník (trestněprávní předpis nikoliv): „*Souhrn všeho, co
osobě patří, tvoří její majetek. Jmění osoby tvoří souhrn jejího majetku a jejích dluhů.*“ Z ní
vyplývá, že jmění je množina, kterou tvoří dvě rozdílné podmnožiny – majetek a dluhy.
Závěr je tak jednoznačný: zvyšování dluhů nelze považovat za zmíněný trestný čin.

Velký komentář k trestnímu zákoníku (z roku 2012) má za to, že škodou na majetku ve
smyslu § 220 trestního zákoníku nutno rozumět i úhradu, která z něj musí být, v důsledku
nikoliv řádného spravování či opatrování, vynaložena.⁶⁹ Do účinnosti současného občan-
ského zákoníku (1. 1. 2014) by se, s ohledem na absenci trestněprávně relevantní legální
definice pojmů „jmění“ a „majetek“, dala taková interpretace, alespoň z pohledu jazykové
metody, přijmout.⁷⁰

Typické pro trestní právo je rovněž jakási modifikační činnost, kdy trestněprávní před-
pis modifikuje definici z jiného právního předpisu/právního odvětví nebo z obecného
jazyka. Příkladem prvního modifikačního způsobu je opět (současný) § 134 trestního zá-
koníku, který stanoví, že „*věcí se rozumí i ovladatelná přírodní síla*“, čímž je referováno
k definici v § 489 občanského zákoníku („*Věc v právním smyslu (dále jen „věc“) je vše, co je
rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí*“) a zároveň modifikována dikce § 497 občanského

⁶⁷ Od účinnosti občanského zákoníku do příslušné novely trestního zákoníku (č. 86/2005 Sb.) uplynula doba cca 1,5 roku.

⁶⁸ KRATOCHVÍL, V. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku a v platném trestním zákoníku. *Právní rozhledy*. 2011, roč. 19, č. 19, s. 707.

⁶⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář. II, § 140–421*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2185.

⁷⁰ Jazyková příručka totiž počítá i s širším vymezením pojmu majetek, coby pojmu právního: „*souhrn všech práv ocenitel-
ných peněží, která náleží něj. osobě fyzické n. právnické; v širším smyslu aktiva a pasiva*“. Internetová příručka Ústavu
pro jazyk český. In: *ujc.cz* [online]. 10. 12. 2022 [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <<https://pripucka.ujc.cas.cz/?slovo=majetek>>.

zákoníku, která uvádí, že „na ovladatelné přírodní síly, se kterými se obchoduje, se použijí přiměřeně ustanovení o věcech hmotných“. Závěr pro interpretaci pojmu „věc“ v trestním právu tedy (jednoznačně) zní: každá ovladatelná přírodní síla (nejen ta, se kterou se obchoduje) je věcí.⁷¹ Příkladem modifikace významu výrazu z obecného jazyka je vymezení trestného činu spáchaného násilím v § 119 trestního zákoníku: „Trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem.“ Tím se vlastně rozsah pojmu „násilí“ v obecném jazyce (uplatnění fyzické síly⁷²) rozšiřuje o další objekty, respektive předměty útoku (skutky spáchané na bezbranném, který byl do tohoto stavu uvedený lstí nebo podobným způsobem).

Definice pojmu pohledávka, majetek, autorské dílo nebo věc má tedy prostřednictvím jazykové metody v trestním právu jednoznačně řešení. Naproti tomu vymezení úvěrové smlouvy u trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 odst. 1 trestního zákoníku („Kdo při sjednávání úvěrové smlouvy nebo při čerpání úvěru uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí“) již nikoliv. Nabízí se zde totiž (minimálně) tři návaznosti: na § 2395 občanského zákoníku („Smlouvou o úvěru se úvěrující zavazuje, že úvěrovanému poskytne na jeho požádání a v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a úvěrovaný se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky“), na § 1 odst. 2 písm. b) zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů (úvěrem se rozumí „v jakékoliv formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky“) či na § 2 odst. 1 zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů („Spotřebitelským úvěrem je odložená platba, peněžitá zápůjčka, úvěr nebo obdobná finanční služba poskytovaná nebo zprostředkovaná spotřebiteli“). Uvedené tři návaznosti poskytují tři výkladové možnosti, nad jejichž jazykový rámec nelze jít (např. musí být zachován peněžní/finanční charakter operace). Jazykový výklad proto, jako primární a jednoznačně interpretační řešení, selhává a nutno správnou interpretaci/výběr správné definice opřít o metody jiné.

Pokud nelze na základě žádné jednoznačně stanovené definice, ať už v trestním, netrestním či kombinovaném pojetí, rozsah určitého pojmu stanovit, zdá se být jedinou následnou možností (jazykového výkladu) kritérium čistě jazykové, tj. na základě autoritativního jazykového vymezení stanovit rozsah pojmu.

Otázkou ovšem je, zda by se před tímto čistě jazykovým vymezením nedala upřednostnit konstantní (ustálená) judikatura, která by modifikovala význam výrazu v obecném jazyce. Ve smyslu Horákových úvah by pak mohla být považována za pramen práva, coby právo obyčejové.⁷³ Pokud by jako konkrétní pravidlo (právní obyčej)⁷⁴ konstantní judikatura zužovala rozsah pojmu oproti obecnému jazyku, nejednalo by se o nepřípustné rozšiřování trestní odpovědnosti.⁷⁵ Rovněž Evropský soud pro lidská práva akcentuje, že

⁷¹ K tomu viz i ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník: komentář. Svazek 1, § 1 až 204*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1213.

⁷² Internetová příručka Ústavu pro jazyk český. In: *ujc.cz* [online]. 10. 12. 2022 [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=n%C3%A1sil%C3%AD>>.

⁷³ HORÁK, O. Obyčejové právo v českém právním řádu. *Právník*. 2022, roč. 161, č. 5, s. 443–453.

⁷⁴ „Pro vznik právního obyčeje je nutné obecné přesvědčení o potřebě dodržovat obecné pravidlo chování (*opinio necessitatis*) a dále jeho zachovávání po dlouhou dobu (*usus longaevus, resp. longa consuetudo*). Obě tato hlediska jsou definičními hledisky i pro vymezení obecného právního pravidla (hlediskem odlišujícím obecný princip a právní obyčej je zejména míra jejich obecnosti).“ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97.

⁷⁵ Zužující rozsah pojmu by ovšem neměl ani narušovat ochrannou funkci trestního práva. O tomto problému viz ESER, A. – BURKHARDT, B. *Strafrecht*, s. 20.

judikatura, coby nepsané právo, má (i v zemích kontinentální právní kultury) význam pro výklad právních předpisů; splňuje-li podmínky dostupnosti a předvídatelnosti.⁷⁶ Ostatně v rámci mezinárodního trestního práva byl prostřednictvím mezinárodního právního obyčeje např. definován teroristický akt.⁷⁷

Výše zmíněnou úvahu bychom mohli využít při definování trestními předpisy (ani jinými relevantními právními předpisy) nevymezeného pojmu „organizovaná skupina“. Z hlediska čistě jazykového bychom za organizovanou skupinu považovali několik jednotlivců tvořících celek (skupina) účelně uspořádaný k plnění určitých funkcí (organizovaná).⁷⁸ Poměrně nedávné rozhodnutí Nejvyššího soudu organizovanou skupinou rozumí „*formu trestné součinnosti, kterou lze charakterizovat jako sdružení nejméně tří osob, v němž je provedeno určité rozdělení úloh mezi jednotlivé členy a jeho činnost se v důsledku toho projevuje určitou plánovitostí a koordinovaností, kterou se spáchání činu usnadňuje, zvyšuje se pravděpodobnost dosažení sledovaného cíle, a tím se zvyšuje i škodlivost činu pro společnost [...]*“.⁷⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z roku 1976 uvádí téměř totožně: „*Organizovanou skupinou ve smyslu § 234 odst. 2 písm. a) tr. zák. se rozumí sdružení více osob, v němž je provedeno určité rozdělení úloh mezi jednotlivé členy a jehož činnost se v důsledku toho projevuje určitou plánovitostí a koordinovaností a jímž se spáchání činu usnadňuje a zvyšuje se pravděpodobnost dosažení sledovaného cíle.*“⁸⁰ Jelikož ani jiná soudní rozhodnutí z tohoto rámce nevybočují, lze konstatovat, že konstantní judikaturou vymezená definice organizované skupiny tak v zásadě o pojmu „organizovaná skupina“ tvrdí: jedná se o sdružení tří osob⁸¹ uspořádaným za účelem spáchání trestného činu. Touto definicí je nepochybně zúžen rozsah pojmu oproti obecnému jazyku.

4. Jazykový výklad jako rámec další interpretace

Nelze-li interpretovaný případ jednoznačně rozhodnout použitím jazykového výkladu (posloupností prezentovanou v předchozí kapitole), následuje přirozeně výklad jinými metodami. Role jazykového výkladu pak zůstává v tom, že určil hranice interpretace, a právě jím vytyčené alternativy jsou relevantní pro další interpretační postup. Byť tedy v některých případech nevede jazykový výklad k završení interpretace, jeho významná role coby vymezení interpretačního prostoru zůstává zachována (viz zmíněný příklad při určení trestněprávního rozsahu pojmu „úvěrová smlouva“).

Důležitost jazykového výkladu jako interpretačního rámce je zřejmá u rozsahu pojmu trestný čin ve vztahu k Evropské úmluvě. V důsledku autonomního výkladu pojmu v Evropské úmluvě je v ní použitý pojem trestný čin/trestní obvinění (viz zejména čl. 6 Evropské úmluvy) svým rozsahem širší než trestný čin v trestním zákoníku, neboť zahrnuje i jiné delikty obdobné povahy (přestupek, platební delikty apod.). S ohledem na aplikační

⁷⁶ REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 33.

⁷⁷ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*, s. 111.

⁷⁸ Internetová příručka Ústavu pro jazyk český. In: *ujc.cz* [online]. 10. 12. 2022 [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=skupina> a <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=organizovan%C3%BD>>.

⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 8. 2016, sp. zn. 11 Tdo 247/2016.

⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 5. 1976, sp. zn. 4 To 13/76.

⁸¹ O minimálním počtu tří členů není, s ohledem na zákonné vymezení pojmu „organizovaná zločinecká skupina“ (viz § 129 trestního zákoníku) pochyb.

přednost Evropské úmluvy se tak rámec interpretace, což je významné např. ve vztahu k principu *ne bis in idem* (viz čl. 4 Protokolu č. 7 Evropské úmluvy), rozšiřuje, nad jazykový rámec trestního zákoníku.⁸²

Na druhé straně ovšem nelze argumenty jazykového výkladu podpůrně využívat ve prospěch metod jiných, neboť z jeho úhlu pohledu jsou všechny výkladové možnosti rovnocenné. Role jazykového výkladu by se tak dala přirovnat k cyklistovi, který je v náročném úniku před pelotonem: pokud dospěje do cíle sám, vyhraje (interpretace je završena jazykovým výkladem), pokud jej peloton „pohltní“, nemá šanci na příznivé umístění (nemůže ovlivnit zvolení adekvátní výkladové varianty).

Trestní právo, v důsledku principů, které jej ovládají, výrazně omezuje možnost dotváření práva prostřednictvím teleologické redukce nebo analogií *in malam partem*, takže hranice interpretace zde nabývají zvláštní důležitosti. Interpret si však musí být vědom teleologického rozměru práva, jehož konkrétním odrazem jsou jednotlivé hodnoty/principy. Byla-li tedy (jazykovým) výkladem narušena hodnota, na níž trestní právo spočívá, je nutné o dotváření práva uvažovat. To lze prezentovat na zkrácení daně neoprávněně podnikající osobou. Pokud pachatel naplní skutkovou podstatu trestného činu zkrácení daně podle § 240 trestního zákoníku, avšak zároveň i trestného činu neoprávněného podnikání podle § 252 trestního zákoníku, nemůže být, s ohledem na princip *nemo tenetur se ipsum accusare* (zákaz nucení k sebeobvinění), za trestný čin zkrácení daně potrestán. Podáním daňového přiznání by totiž byl (nepřípustně) nucen k doznání vlastní (daňové) trestné činnosti.⁸³ Jedná se tak zjevně o dotváření práva analogií *in bonam partem*, neboť setrvání na jediném možném interpretačním řešení (stanoveném jazykovou metodou) by znamenalo narušení základní hodnoty (práva na spravedlivý proces).⁸⁴

Závěr

Jazykový výklad musí být nahlížen v širším slova smyslu, tedy jako způsob interpretace, který využívá nejen prostředků jazykových (zejména sémantických a syntaktických), ale i znalosti logiky a uspořádání práva (systematiky *stricto sensu*).

Jeho primární role při interpretaci trestního práva spočívá ve stanovení jednoznačného významu použitého výrazu, zejména výběrem legální definice v trestním předpisu, nebo definice z netrestního právního předpisu, případně definice trestním předpisem modifikované. Nevyjadřují-li se trestní ani jiné relevantní právní předpisy k určitému pojmu, bylo by snad možné stanovit význam výrazu zúžením rozsahu pojmu v obecném jazyce prostřednictvím konstantní (trestněprávní) judikatury.

⁸² K tomu viz REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*, s. 31–33, 247–250. K širšímu kontextu jazykových mutací v evropském právu viz KŘEPELKA, F. *Mnohojazyčnost Evropské unie a její důsledky pro českou právní praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, zejména s. 67–69.

⁸³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 11. 4. 1974, sp. zn. 3 To 2/74, Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 2. 1999, sp. zn. 5 Tz 156/98, ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář. II, § 140–421*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 2330, KOCINA, J. *Daňové trestné činy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 136, či PELC, Vladimír. *Prokazování původu majetku a daňové trestné činy: komentář k zákonu č. 321/2016 Sb., charakteristika daňových prvků a pojmů normy, předchozí legislativní iniciativy, daňové trestné činy*. Olomouc: Anag, 2017, s. 180.

⁸⁴ Ve smyslu dříve zmíněného nálezu Ústavního soudu tak nelze setrvávat na jazykovém výkladu v případě „rozporu doslovného znění daného ustanovení s jeho smyslem a účelem“; v tomto případě s účelem trestního procesu. Nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 1996, sp. zn. Pl. ÚS st. 1/96.

V případech, kdy není jazykovou metodou pojem jednoznačně definován a jeho rozsah zůstává sporný, nebo vede-li jazykový výklad k narušení principu/hodnoty, na němž/níž právo spočívá, ponechává se rozhodnutí o správnosti interpretace na jiných výkladových metodách. I tehdy však zůstává nezastupitelná role jazykového výkladu jako rámce interpretace. To je zvláště významné v trestním právu, kde dotváření práva, formou teleologické redukce nebo analogií *in malam partem*, je výrazně omezeno, respektive zcela vyloučeno.

Mám za to, že jasné vymezení jazykového výkladu a určení jeho role jako primárního výkladového způsobu, který předchází výkladovým způsobům jiným, a naopak si v případném dalším procesu nalézání práva ponechává úlohu rámce interpretace, je v souladu se Savignyho ideou čtyř výkladových prvků (jazykového, logického, historického a systematického), které by neměly být používány „*nach Geschmack und Belieben*“.⁸⁵ To, že byla jazyková metoda v hierarchii stanovena jako první a vyzdvižen její význam i značná míra samostatnosti, totiž neznamena, že by netvořila s ostatními metodami nalézání práva jeden celek.

⁸⁵ SAVIGNY, F. C. von. *System des heutigen Römischen Rechts. Erster Band., [Rechtsquellen]*. Berlin: Veit & Comp, 1840, s. 215.

Linguistic Method as a Basis for the Interpretation of Criminal Law

Pavel Kotlán (<https://orcid.org/0000-0001-9946-1955>)

Abstract: The article deals with linguistic interpretation in the interpretation of criminal law norms. Linguistic interpretation is understood in a broader sense, i.e. as a method of interpretation that uses not only purely linguistic means, but also knowledge of logic and the organization of legal norms (systematics *stricto sensu*). The text presents the individual components that serve to determine the correct linguistic meaning, logical structure or classification in the external system of law. The primary role of linguistic interpretation is to determine the unambiguous meaning of the term used, in particular by selecting a legal definition in a criminal law provision, or a definition from a non-criminal law provision, or a definition modified by a criminal law provision. The possibility of determining the meaning of a term by narrowing the scope of the term in common language through constant (criminal) case law is controversial. In cases where a term is not clearly defined by the linguistic method, and its scope remains disputed, or the value on which the (criminal) law is based would be undermined, the decision on the correctness of the interpretation is left to other methods of interpretation. Even then, however, the role of linguistic interpretation as a framework for interpretation remains indispensable. This is particularly important in criminal law, where the shaping of the content of the norms of this branch of law, in the form of teleological reduction or analogy (*in malam partem*), is significantly limited or completely excluded.

Keywords: criminal law, interpretation, linguistic method, systematics, logic